

การศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุขสำหรับประเทศไทย เป็นการศึกษาวิเคราะห์ดัชนีที่จำเป็นต่อการประเมินผล 2 กลุ่ม คือ ดัชนีที่มีโอกาสพัฒนาได้โดยจัดเก็บข้อมูลเพิ่มในกระบวนการจัดทำฐานข้อมูลที่มีอยู่แล้ว และดัชนีที่จะต้องพัฒนาฐานข้อมูลขึ้นมารองรับในระยะต่อไป รวมทั้งการทดสอบตัวชี้วัดในภาคสนามที่เป็นตัวแทนของภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ให้สมบูรณ์ โดยร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายวิชาการ ในจังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา นครปฐม และกรุงเทพมหานคร เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลด้านชีวิตครอบครัวให้มีคุณภาพ และสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น สำหรับจะนำไปประเมินความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวไทย

การศึกษานี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบ systematic sampling ตามวิธีของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยจัดเก็บข้อมูลทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล มีหน่วยตัวอย่างเป็นครัวเรือน การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน และสมาชิกคนอื่นที่อยู่บ้านในขณะนั้นเพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สำหรับข้อมูลชุมชนนั้นจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และการสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุขในระดับจังหวัดที่เก็บข้อมูล สามารถเก็บข้อมูลได้ทั้งหมด 1,670 ครัวเรือน แบ่งเป็นครัวเรือนในเขตเทศบาล 994 ครัวเรือน และครัวเรือนนอกเขตเทศบาล 676 ครัวเรือน จาก 75 ชุมชน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ 364 ครัวเรือน ขอนแก่น 320 ครัวเรือน นครปฐม 364 ครัวเรือน สงขลา 300 ครัวเรือน และกรุงเทพมหานคร 322 ครัวเรือน

การศึกษานี้พบว่า โดยรวมรูปแบบครอบครัวไทยมีโครงสร้างเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย เมื่อแยกเป็นในเขตและนอกเขตเทศบาลจะพบว่าเป็นครอบครัวเดี่ยวเกือบพอๆ กัน สำหรับครอบครัวขยายนอกเขตเทศบาลยังคงมีมากกว่าในเขตเทศบาล และเริ่มสะท้อนให้เห็นความเป็นพลวัตรของครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีครอบครัวรูปแบบอื่นๆ ถึงร้อยละ 12 ซึ่งจะเป็นครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องกันมากที่สุด รองลงมาเป็นครอบครัวที่แม่เลี้ยงลูกตามลำพัง และครอบครัวทดแทนถาวร (ญาติ) ครอบครัวร้อยละ 89.2 มีสมาชิกครบสมบูรณ์ตามวงจรชีวิต ร้อยละ 77 จัดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้อง

ครอบครัวมีบทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ ครอบครัวมีจำนวนสมาชิกทำหน้าที่หารายได้/ผลิตต่อจำนวนสมาชิกครอบครัว เป็น 1:2 และครอบครัวมีผู้มีรายได้/ผลิตอยู่ในวัยแรงงาน พบว่า ครอบครัวประมาณ 3 ใน 4 ที่มีผู้หาเลี้ยงครอบครัวเหมาะสมกับขนาดครอบครัว และ ครอบครัวเกือบทั้งหมดมีผู้ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวอยู่ในวัยแรงงาน และ ครอบครัวเกือบทั้งหมดจะทำหน้าที่ด้านการตอบสนองความต้องการด้านร่างกายและจิตใจได้ดี แต่

การยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวมีเพียงร้อยละ 69.2 ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จะมีการยอมรับความคิดเห็นต่ำที่สุด

ครอบครัวประมาณ 3 ใน 4 จะทำหน้าที่ด้านพัฒนาคุณภาพสมาชิก ด้วยการอบรมสั่งสอน ให้ลูกเป็นคนดี ยกย่องชมเชยเมื่อทำความดี และเมื่อทำความผิดมีการตักเตือน/ทำโทษเป็นประจำ สอนให้รู้จักเคารพ นับถือ ยอมรับในสิทธิของแต่ละคน สำหรับครอบครัวที่เฝ้าต่อการเรียนรู้และพัฒนาทักษะในการดำรงชีวิต โดยเน้นที่ครอบครัวที่มีเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ประมาณ 3 ใน 4 จะมีสมาชิกเล่นกับเด็ก หรือทำของเล่นให้เด็ก และประมาณครึ่งหนึ่งจึงเล่านิทานให้เด็กฟัง/พูดคุยกับเด็ก ชักชวนให้อ่านหนังสือในบ้าน สอนให้รู้จักระเบียบวินัยและกาลเทศะ อบรมให้มีคุณธรรม และมีน้ำใจ พาเด็กไปเรียนรู้สิ่งต่างๆ นอกบ้าน ประมาณร้อยละ 60 สอนให้รู้สิ่งต่างๆ รอบตัว ช่วยเหลือตนเอง เฉพาะครอบครัวที่มีเด็กอายุ 4 ปีขึ้นไปนั้นร้อยละ 72.1 จะดูแลทำการบ้านเป็นประจำ และ ร้อยละ 88.0 ครอบครัวติดตามผลการเรียนเป็นประจำ ร้อยละ 70.6 ครอบครัวมีสมาชิกรับประทานอาหารร่วมกันเป็นประจำ ร้อยละ 67.9 ดูโทรทัศน์/ภาพยนตร์ร่วมกันเป็นประจำ ร้อยละ 15.8 เล่นดนตรี ฟ้อนรำ ขับร้อง เป็นประจำ ร้อยละ 20.6 อ่านหนังสือร่วมกันเป็นประจำ และร้อยละ 59.7 ไหว้/แสดงความเคารพ/คารวะผู้ใหญ่/ขอพรผู้ใหญ่ เป็นประจำ ร้อยละ 45.5 ประกอบพิธีกรรม/กิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ เมื่อพิจารณาเป็นรายจังหวัดจะพบว่า จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่ในครอบครัวมีคนอบรมดูแลเด็กในเรื่องต่างๆ รวมถึงการปลูกฝังและถ่ายทอดคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมน้อยกว่าจังหวัดอื่น ในขณะที่จังหวัดเชียงใหม่จะมีการเล่นดนตรี ฟ้อนรำ ขับร้อง การประกอบพิธีการศาสนา และการรับประทานอาหารร่วมกันมากกว่าจังหวัดอื่น จังหวัดที่เน้นการอ่านหนังสือร่วมกันมากกว่าจังหวัดอื่นๆ คือ จังหวัดสงขลา และกรุงเทพมหานคร จะมีการไหว้/แสดงความเคารพมากที่สุด

สัมพันธภาพของครอบครัวไทยนั้น พบว่าในครอบครัวมีสมาชิกแสดงออกต่อกันในเรื่องต่อไปนี้เป็นประจำ ครอบครัวร้อยละ 72.3 มีการทักทายกัน/ไปลามาไหว้ ร้อยละ 55.4 ครอบครัวแสดงความรักความห่วงใยด้วยการสัมผัส ร้อยละ 69.8 ครอบครัวมีการถามทุกข์สุข/ให้คำปรึกษาหารือ ครอบครัวร้อยละ 63.8 มีการทำกิจวัตรประจำวันและงานบ้านร่วมกันเป็นประจำ ครอบครัวร้อยละ 33.4 ประกอบอาชีพ เช่น ลูกช่วยพ่อแม่ขายของ ร่วมกันเป็นประจำ ครอบครัวร้อยละ 45.5 ศึกษาหาความรู้ร่วมกัน/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกัน ครอบครัวร้อยละ 83.1 มีสมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ และตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ของครอบครัวร่วมกัน และการตัดสินใจเรื่องสำคัญในบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 42.7 เป็นการตัดสินใจของทุกคนร่วมกัน รองลงมา ร้อยละ 28.3 เป็นการตัดสินใจของหัวหน้าครอบครัว ครอบครัวร้อยละ 60.7 ที่สมาชิกในครอบครัวมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน มีความขัดแย้งกัน โดยที่เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น

มักจะเป็นการกระทำระหว่างคู่สมรสมากที่สุด รองลงมาเป็นผู้ใหญ่กับเด็ก ครอบครัวร้อยละ 27.8 จะใช้คำพูดรุนแรง เสียงดัง และร้อยละ 16.6 แสดงออกด้วยการนั่งเงียบ ที่พูดคุยกันด้วยเหตุผลพบเพียงร้อยละ 3.0 เท่านั้น

ครอบครัวพึ่งพาตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจนั้น ประกอบด้วยครอบครัวร้อยละ 56.5 มีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย ขณะที่ครอบครัวร้อยละ 55.0 มีภาระหนี้สิน และครอบครัวร้อยละ 60.9 ไม่มีการบริหารจัดการด้านรายรับรายจ่ายของครอบครัว ในชีวิตประจำวันครอบครัวร้อยละ 46.5 จะมีของกินของใช้โดยไม่ต้องซื้อหามาบ้าง จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่ครอบครัวมีรายได้ไม่ค่อนเพียงพอกับรายจ่าย มีภาระหนี้สินที่มากกว่าจังหวัดอื่น กรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่ต้องซื้อหาของกินในชีวิตประจำวันมากกว่าจังหวัดอื่นถึงร้อยละ 71.1 ในขณะที่จังหวัดอื่นสามารถมีของกินของใช้โดยไม่ต้องซื้อหาและไม่ต้องซื้อหาในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ครอบครัวพึ่งพาตนเองด้านการจัดการกับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวนั้น ครอบครัวร้อยละ 58.2 ที่มีความพึงพอใจมากกับบ้านหรือที่พักอาศัย โดยพบครอบครัวที่มีความกังวลเกี่ยวกับปัญหามลภาวะ (ร้อยละ 25.51) และภัยธรรมชาติ (ร้อยละ 19.28) มากที่สุด ครอบครัวร้อยละ 70.7 ที่ทั้งชายและหญิงมีหน้าที่รับผิดชอบ แบ่งเบาภาระหน้าที่ต่าง ๆ และร้อยละ 10.9 ที่ผู้หญิงเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ

ครอบครัวพึ่งพาตนเองด้านการดูแลสุขภาพนั้น ครอบครัวร้อยละ 80.0 ที่มีสมาชิกประจำบ้าน หรือยาที่จำเป็น โดยมีครอบครัวร้อยละ 17.8 ที่มีการออกกำลังกาย เล่นกีฬา เป็นประจำ และเด็กในครอบครัวร้อยละ 97.9 ได้รับการตรวจสุขภาพตามกำหนด ครอบครัวร้อยละ 29.1 ที่ครอบครัวมีสมาชิกเคยประสบกับอุบัติเหตุร้ายแรง โดยร้อยละ 77.3 ที่มีการดูแลสุขภาพพลอดักข์เป็นประจำในการใช้ถนน และขับจักรยานพาหนะ ร้อยละ 70.3 ที่ดูแลสุขภาพพลอดักข์เป็นประจำด้านการเก็บสารพิษ สิ่งของมีคม เครื่องใช้ไฟฟ้า และร้อยละ 51.6 ที่มีการดูแลสุขภาพพลอดักข์เป็นประจำด้านการป้องกันไฟไหม้ที่อยู่อาศัย ครอบครัวร้อยละ 54.6 ที่ดื่มสุรา โดยร้อยละ 12.10 ที่ดื่มสุราเป็นประจำทุกวัน และร้อยละ 42.0 สูบบุหรี่ โดยร้อยละ 28.4 จะสูบเป็นประจำทุกวัน ครอบครัวร้อยละ 70.72 ที่เล่นหวย/สลากกินแบ่งรัฐบาล โดยร้อยละ 24.4 ที่เล่นหวย/สลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นประจำทุกงวด

ครอบครัวพึ่งพาตนเองด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมนั้น พบว่าครอบครัวร้อยละ 67.4 ได้รับความรู้ด้านข่าวสารบ้านเมืองเป็นประจำ ครอบครัวร้อยละ 48.9 ที่ได้รับความรู้ด้านอาหารการกิน สุขภาพอนามัยเป็นประจำ ครอบครัวร้อยละ 91.7 ที่สามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขได้โดยสะดวก และครอบครัวร้อยละ 96.9 ที่ได้รับสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล โดยครอบครัวร้อยละ 42.7 ที่มีความพอใจมากกับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลที่ได้รับ

ครอบครัวที่มีการเกื้อกูลสังคมนั้น พบว่า ครอบครัวร้อยละ 97.3 ที่มีเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนรวม/สาธารณประโยชน์โดยการบริจาคเงินหรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ โดยครอบครัวร้อยละ 69.6 ที่ช่วยกิจกรรมเพื่อส่วนรวมโดยการช่วยเหลือ ช่วยทำงาน ขณะที่ครอบครัวร้อยละ 27.7 มีสมาชิกบางคนไปทำงานเป็นอาสาสมัคร/ทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ ครอบครัวร้อยละ 97.1 ที่ไม่มีสมาชิกมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม หรือสร้างความเดือดร้อน

เมื่อพิจารณาตัวแปรปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว พบว่า รายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับภาระหนี้สิน และการบริหารรายรับรายจ่าย ครอบครัวที่มีภาระหนี้สินยังมีการเกื้อกูลสังคม ช่วยเหลือกันด้านแรงงาน ผู้ที่มีถิ่นฐานอยู่ในภูมิลำเนาเดิม จะมีการช่วยเหลือชุมชนของตนเองมากกว่าผู้ที่ย้ายมาจากถิ่นอื่น และการดูโทรทัศน์ร่วมกันมีความสัมพันธ์กับการศึกษาหาความรู้แลกเปลี่ยนกัน

นอกจากนี้ปัจจัยที่มีความสำคัญในการอธิบายความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ได้แก่ ครอบครัวที่สมาชิกมีการแสดงออกถึงความรัก เคารพนับถือซึ่งกันและกัน และเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งมีตัวชี้วัดได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีการทักทายกัน/ไปมาหาหวี สมาชิกในครอบครัวแสดงความรักความห่วงใยด้วยการสัมผัส และสมาชิกในครอบครัวถามทุกข์สุข/ให้คำปรึกษาหารือกัน